

דבר העורכים

אנו שמחים להביא לפני הקוראים את הכרך השישי של כתב העת המקוון **הגירה**. כרך זה, היוצא זמן קצר אחרי הכרך החמישי, כולל שמונה מאמרים המכסים מבחר נושאים שונים. בהתאם לאופי הרב-תחומי של העיתון, מופיעות הפעם דוגמאות של מחקר בתחומי ההיסטוריה, הסוציולוגיה, הדמוגרפיה, הכלכלה, מדעי המדינה, עבודה סוציאלית, משפט וחקר מדיניות. נושאי המחקרים המובאים כאן נוגעים הפעם גם בסוגיות מרכזיות בחברה הישראלית, וגם בסוגיות בעלות אופי כללי יותר, אשר נגיעתן למדינת ישראל חלקית בלבד, ובכל זאת לא מעט רלוונטיות לשיח המחקרי והציבורי הישראלי.

בחלק הראשון של הכרך מופיעים דיונים על היבטים של ההגירה לישראל שהתקיימה במסגרת הנורמטיבית של חוק השבות, דהיינו בקו המחבר בין אוכלוסיות וקהילות יהודיות בעולם לבין מדינת ישראל הנתפשת כמרכז וכיעד עיקרי להגירות של יהודים. לא כל התהליכים הנוגעים בדבר פשוטים או חלקים, או אפילו מתאימים ללא ערעור למסגרת האידיאלית-הנורמטיבית הנ"ל. אכן, אחת הסוגיות הנדונות כאן בהרחבה ובהקשרים גיאוגרפיים שונים נוגעת להגירות של יהודים למדינות אחרות, המהוות למעשה תחרות לתפקידה הריאלי או המדומיין של ישראל כמרכז להתכנסות יהודים. הביטים אחרים של הסוגיה נוגעים לעובדה שלאחר רגע הגעתם לישראל, הנכנסים או לפחות חלקם הופכים לחלק אינטגרלי של תהליכים שאינם אידיאולוגיים כלל וכלל אלא נוגעים לבעיות לא פשוטות של קליטה, רווחה, צרכים מיוחדים, והזדקקות למסגרות מוסדיות, כמו כל אזרח אחר ולפעמים יותר מהם.

תחום אחר המטופל בעיקר בחלק השני של כרך זה נוגע לבעיות של הגירה המגיבה לעוני, לרדיפה פוליטית או לכל סוג אחר של מצוקה כחלק מתהליכים מקומיים, אזוריים וגלובליים של חוסר שוויוניות, עוני ומצוקה. הבעיה קיימת בכלל במדינות פחות מפותחות, אך היא נוגעת גם למדינת ישראל דרך היבוא של פליטים המחפשים מקלט ממדינות באפריקה, על פי רוב דרך הגבול עם מצרים. יש חשיבות ללבן את עצם הסוגיה, ובמיוחד את תהליכי ההשתלבות או חוסר ההשתלבות של מהגרי מצוקה אלה בהקשר הישראלי – במישור התדמיתי והאמפירי גם יחד. כל הנושאים שהוזכרו, עד כה מתנקזים לצורך הכללי לגבש קווי יסוד למדיניות הגירה כוללת, מתואמת וקוהרנטית במדינת ישראל, אשר אינה קיימת במלוא העומק, ההיקף והתוקף עד ליום הזה.

שני המאמרים הראשונים עוסקים בהגירה ממדינות אמריקה הלטינית לישראל. המחקר של **סבסטיין קלור על עולים מלטינו-אמריקה/לטינו-אמריקאים עולים: הסטטיסטיקה של העלייה למדינת ישראל בימי תקומה** בוחן את העלייה מהיבשת הלטינית בין 1919 ו-1949. הוא משתמש במגוון של מקורות כמותיים ואיכותיים, כשסיפורים אישיים משמשים ציר מרכזי. עולים בודדים מהווים קטגוריה אנליטית עצמאית המאפשרת לחשוף את טווח המניעים המלא של העולים. קבוצות שונות השתתפו בעלייה מאמריקה הלטינית. הממד הייחודי, בשילוב עם הממד הכמותי הרחב מעמיד בפרספקטיבה נכונה שתי שיטות המחקר, הכמותית והאיכותית. מתודולוגיה זו מאפשרת להעמיק הביטים שונים של היקף ההגירה, מניעה, וההרכב הסוציו-הדמוגרפי שלה.

מאיה שורר-קפלן במאמרה על **הגירה אתנית במבט השוואתי: מקרה הבוחן של**

הגירת יהודי אורוגוואי לישראל ולארצות אחרות, 1948-2010, ממפה את דפוסי ההגירה של יהודים שמוצאם באורוגוואי. נבחנות הגירות לישראל ולמגוון מדינות יעד אחרות, ומוצגים מושגים לניתוח השוואתי רב-משתני של גורמי הרקע של הגירה מול אי-ההגירה; הגירה לישראל מול הגירה למדינות אחרות; והישארות בישראל מול הגירה נשנית למדינות אחרות. נבדקה ההשפעה של מאפיינים דמוגרפיים וסוציו-כלכליים, בצד מאפיינים פנים-קבוצתיים תרבותיים, חברתיים וחינוכיים. נבדק מעמדה של מדינת ישראל כיעד מועדף במסגרת מערכת הגירה גלובלית, ומקומה כמרכז סימבולי-תרבותי העשוי למשוך סוגי אוכלוסייה שונים לעומת אלה שאינם עוזבים את ארץ המוצא, או שבוחרים להגר לארץ אחרת, או שאחרי הגירה לישראל בוחרים לעזוב למדינה אחרת. המחקר מבוסס על מדגם רחב שנאסף באמצעות האינטרנט ב-2010. הניסיון השוואתי של יהודי אורוגוואי מהווה מבחן ניסוי של דפוסי הברירה העצמית של זרמי הגירה אתנית בימנו.

שני המאמרים הבאים עוסקים בהיבטים שונים של העלייה מבריה"מ לשעבר. **יצחק מועלים** כותב על **תופעת הנשירה ומדיניות העלייה של ממשלת ישראל ביחס ליהודי ברית המועצות בשנות השבעים והשמונים של המאה העשרים**. המאמר עוסק ביחסה ובמדיניותה של ממשלת ישראל לתופעת הנשירה של יהודי ברה"מ בשנות ה-70 וה-80 של המאה ה-20. ממשלת ישראל לא יכלה להתעלם מהשפעת הנשירה על יעדי ההגירה היהודית בכללותה. במשך השנים גדלה תופעה זו והממשלה לא הצליחה לצמצם את ממדיה ולשלוט על הכוונת ההגירה, על אף שיהודים יצאו מברה"מ עם אשרות לישראל. לתנועה הציונית ולמדינת ישראל היה אינטרס מובהק להגביר את קצב העלייה, אך הן ידעו שלא כל היהודים רוצים לעלות לישראל, ומציאות זו הכתיבה וויתור. בסוף שנות ה-80 ותחילת שנות ה-90, כאשר נוצרה ההזדמנות להביא מאות אלפי יהודים מבריה"מ, מטרת החיזוק של מדינת ישראל התגברה על חופש ההגירה של היהודים. המערכה נגד הנשירה ביטאה את הדילמות במדיניות ההגירה של ישראל: מצד אחד, הרצון להביא את כל יהודי העולם ולהפוך את מדינת ישראל למדינת כל היהודים, ומצד שני, כיבוד הנטייה להמשך הקיום של יהודים בתפוצות.

במאמרם על **הבדלי גישה כלפי מוגבלויות בין ילידי ישראל ועולים מבריה"מ לשעבר**, בדקו **יואב ברגמן ואלה קורן** הבדלים בעמדות כלפי נכות פיזית בין ישראלים "צברים", לבין עולים ממדינות בריה"מ לשעבר\חבר העמים, והתמקדו בתפקידם של משתנים סוציו-תרבותיים, אישיותיים ורצייה חברתית. מהממצאים עולה שהישראלים דיווחו על עמדות חיוביות יותר מאשר העולים, ונראה שהבדל זה מקורו בפערים תרבותיים המושרשים בין שתי הקבוצות, שיכול להיות תוצר של תהליכי סוציאליזציה שונים בעברן.

בתפנית לנושא הקשור לאזור המזר התיכון, **יהודית כהאן, יובב עשת, וניר בילפלד** מציגים את עבודתם על **השפעה הדדית של הגירה ועוני סובייקטיבי - המקרה של מצרים**. הגירה מהווה פתרון הישרדות בזמנים של משבר כלכלי, אולם קיים ויכוח לגבי השאלה האם הגירה משפיעה על העוני ברמת הפרט. מעבר להסתכלות קצרת טווח של הגירה כאמצעי להישרדות, ניתן להתייחס להגירה כבחירה מכוונת לשיפור רמת המחיה באמצעות צבירת הון אנושי והון כלכלי. המחקר בודק את הקשר בין הגירה ועוני במשקי בית במצרים, והוא מנתח את השפעת העוני הסובייקטיבי בעבר על הבחירה להגר, בניסיון לקבוע מהי השפעת הגירה על

תפיסת העוני הסובייקטיבי. העניים ביותר במצרים נוטים להגר יותר מאשר אחרים. הגירה אכן משפרת את המצב הכלכלי של המהגר, אך למרות שלהגירה השפעות מסוימות על העוני הסובייקטיבי, לעוני בעבר השפעה ישירה וחזקה על העוני הנוכחי, ממצא המאשר את קיומו של מעגל העוני.

שני המאמרים הבאים עוסקים בשאלות הקשורות להגירה של פליטים הבורחים מעוני ורדיפות פוליטיות מאפריקה והמחפשים מקלט בישראל. **רוני מיקל אריאלי על מבקשי המקלט האפריקאים בישראל - שש סוגות שיח בפולמוס אחד** עוסק בניתוח השיח התקשורתי רב הפנים: דמוגרפי, בריאותי-רפואי, ביטחוני, בטחון הפנים, כלכלי והומניטארי, המתחולל בישראל במסגרת המאבק של מבקשי המקלט האפריקאים להכרה. התבוננות בסוגות השיח השונות חושפת לדעת המחבר, תהליכים רב-צדדיים של דה-לגיטימציה והתייחסות גזענית כלפי מבקשי המקלט האפריקאים.

המאמר של **דן סואן ומלי שחורי** **ביתון על דרום תל-אביב - שטח הפקר או "הרפובליקה האפריקנית הראשונה בציון": יחס התושבים לאפריקנים המתגוררים בשכונה** מתחקה אחר תחושות חוסר ביטחון בקרב תושבי השכונה הוותיקים בדרום תל-אביב, לאחר שורת פגיעות ממסתננים האפריקנים שהשתקעו בה. המחקר אישש שבמה שנוגע לאיום הסמלי ולסיכון הממשי, אין השכונה שונה משכונות דומות בארצות אחרות. עם זאת, מה שמחדד את התחושות בשכונה הוא השאיפה המיוחדת של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי וכן תודעת השואה בקרב תושבי השכונה הוותיקים.

לבסוף, המאמר של **עדי בינס ואורי ארבל-גנץ** שופך אור על **רגולציה כלכלית במדינת ישראל: בית המשפט כשחקן מרכזי בזירה הרגולטורית החברתית**. המחקר בוחן את מעורבותו של בית המשפט העליון בתחום ההגירה כאחד השחקנים המשפיעים על מדיניות ציבורית. הטענה המרכזית היא, שבעוד שהממשלה עסקה באופן חלקי בלבד ברגולציה כלכלית של עבודת המהגרים, ונעדרה מדיניות ממשלתית עקבית בתחום זה, הפכה מעורבותו של בג"ץ למרכזית בעיצוב המדיניות הרגולטורית בתחום ההגירה לישראל. בכך אין בית המשפט בין רגולציה כלכלית לבין רגולציה חברתית.

הגירה שואף להמשיך להוות במה פתוחה למגוון תפישות תיאורטיות, דיסציפלינות ושיטות מחקר בתחום חקר ההגירה. העיתון מתפרסם תחת החסות המשותפת של מרכז אקדמי רופין, ושל קהילת הגירה ודמוגרפיה של האגודה הסוציולוגית הישראלית. אנו מודים לנשיאת מרכז רופין, פרופ' שוש ארד, על התמיכה והעידוד, כמו כן ליושבת ראש היוצאת של קהילת הגירה ודמוגרפיה, פרופ' לילך לב-ארי מהמכללה האקדמית אורנים, וליו"ר הנכנסת ד"ר קארין אמית מהמרכז האקדמי רופין, על עבודתם המאומצת כחברות מערכת **הגירה**. תודה מיוחדת נתונה למרכז קהילת הגירה ודמוגרפיה, דורון דגני, על הניהול הפעיל של מפגשי חוקרים צעירים ועל הפצת ידיעון הקהילה, בו המעוניינים ימצאו מידע רב ורלוונטי לעבודת המחקר והעשייה שלהם בתחום חקר ההגירה. אנו מודים לדורון גם על מסירותו והשקעתו הרבה בטיפול בכתב העת **הגירה**. כמו-כן תודתנו לאליה דמטר, העורכת הלשונית ולשושנה סילבר, העורכת הלשונית באנגלית, שמלוות את כתב העת מראשיתו, בעבודה מקצועית מצוינת.

כרך 7 של **הגירה**, הנמצא עכשיו בהכנה, יוקדש לנושא **העובדים הזרים בישראל**, בניהול העורכת האורחת פרופ' רבקה רייכמן מאוניברסיטת חיפה. כרכים עתידיים יוקדשו לנושאים החינוכיים הקשורים להגירה ולדברי כינוסים בינלאומיים המתוכננים על הנושא. קהל הקוראים מוזמן להציע רעיונות לכרכים מונוגרפיים שייצאו בעתיד, ולכרכים המוקדשים לחתך רחב של נושאים בתחום הגירה.

סרג'ו דלה-פרגולה
עורך ראשי

רחל שרעבי
עורכת משנה